

# SPIS TREŚCI

|                                                                                  |    |
|----------------------------------------------------------------------------------|----|
| WSTĘP .....                                                                      | 13 |
| <b>Rozdział 1. UBEZPIECZENIA W SYSTEMIE ZABEZPIECZENIA<br/>SPOŁECZNEGO</b> ..... | 15 |
| 1.1. Konstytucyjne podstawy zabezpieczenia społecznego .....                     | 15 |
| 1.1.1. Zabezpieczenie społeczne w prawie<br>międzynarodowym .....                | 15 |
| 1.1.2. Konstytucyjne prawa socjalne .....                                        | 17 |
| 1.1.3. Zabezpieczenie społeczne w polskich konstytucjach .....                   | 19 |
| 1.1.4. Administracja zabezpieczenia społecznego .....                            | 21 |
| 1.2. Ubezpieczeniowa metoda zabezpieczenia społecznego .....                     | 23 |
| 1.2.1. Metody zabezpieczenia społecznego .....                                   | 23 |
| 1.2.2. Cechy metody opiekuńczej .....                                            | 23 |
| 1.2.3. Cechy metody zaopatrzeniowej .....                                        | 25 |
| 1.2.4. Cechy ubezpieczenia społecznego .....                                     | 26 |
| 1.2.5. Pojęcie i rodzaje ubezpieczenia społecznego .....                         | 27 |
| 1.3. Ewolucja regulacji prawnej ubezpieczeń społecznych .....                    | 28 |
| 1.3.1. Geneza ubezpieczeń .....                                                  | 28 |
| 1.3.2. Rozwój ubezpieczeń w XX wieku .....                                       | 29 |
| 1.3.3. Kryzysy i reformy ubezpieczeń w Polsce .....                              | 31 |
| 1.4. Ubezpieczenia społeczne jako materia ustawowa .....                         | 33 |
| 1.4.1. Cele i kryteria wyodrębniania prawa ubezpieczeń<br>społecznych .....      | 33 |
| 1.4.2. Przesłanki wyboru ubezpieczeniowej metody<br>zabezpieczenia .....         | 35 |
| 1.4.3. Ustawy z zakresu ubezpieczeń społecznych .....                            | 37 |
| 1.4.4. Rozporządzenia z zakresu ubezpieczeń<br>społecznych .....                 | 41 |
| Literatura .....                                                                 | 43 |

|                                                                                        |               |
|----------------------------------------------------------------------------------------|---------------|
| <b>Rozdział 2. STRUKTURA SYSTEMU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH ..</b>                        | <b>45</b>     |
| 2.1. System ubezpieczeń społecznych .....                                              | 45            |
| 2.1.1. Pojęcie i klasyfikacja systemów .....                                           | 45            |
| 2.1.2. System organizacyjny ubezpieczeń .....                                          | 46            |
| 2.1.3. System finansowy ubezpieczeń .....                                              | 48            |
| 2.1.4. System informacyjny ubezpieczeń .....                                           | 52            |
| 2.2. Ubezpieczeni .....                                                                | 57            |
| 2.2.1. Zasady podlegania ubezpieczeniom .....                                          | 57            |
| 2.2.2. Uprawnienia .....                                                               | 59            |
| 2.2.3. Obowiązki .....                                                                 | 61            |
| 2.3. Płatnicy składek .....                                                            | 63            |
| 2.3.1. Pojęcie składki i zasady jej ustalania .....                                    | 63            |
| 2.3.2. Pracodawcy i inne podmioty opłacające składki .....                             | 64            |
| 2.3.3. Obowiązki i uprawnienia płatników składek .....                                 | 67            |
| 2.4. Zakład Ubezpieczeń Społecznych .....                                              | 71            |
| 2.4.1. Organy .....                                                                    | 71            |
| 2.4.2. Zakres działania .....                                                          | 74            |
| 2.4.3. Funkcje kontrolne .....                                                         | 76            |
| Literatura .....                                                                       | 80            |
| <br><b>Rozdział 3. ŚWIADCZENIA PIENIĘŻNE W RAZIE CHOROBY<br/>I MACIERZYŃSTWA .....</b> | <br><b>82</b> |
| 3.1. Zakres ubezpieczenia chorobowego .....                                            | 82            |
| 3.1.1. Zakres przedmiotowy ubezpieczenia .....                                         | 82            |
| 3.1.2. Zakres podmiotowy ubezpieczenia chorobowego .....                               | 85            |
| 3.2. Zasiłek chorobowy .....                                                           | 86            |
| 3.2.1. Warunki nabycia prawa do zasiłku chorobowego .....                              | 86            |
| 3.2.2. Wynagrodzenie gwarancyjne .....                                                 | 89            |
| 3.2.3. Wyłączenie prawa do zasiłku chorobowego .....                                   | 90            |
| 3.2.4. Pozbawienie prawa do zasiłku chorobowego .....                                  | 93            |
| 3.2.5. Wysokość zasiłku chorobowego .....                                              | 94            |
| 3.3. Świadczenie rehabilitacyjne .....                                                 | 97            |
| 3.3.1. Przesłanki prawa do świadczenia .....                                           | 97            |
| 3.3.2. Okres pobierania i wysokość świadczenia .....                                   | 97            |
| 3.4. Zasiłek wyrównawczy .....                                                         | 99            |
| 3.4.1. Warunki nabycia prawa do zasiłku .....                                          | 99            |
| 3.4.2. Wysokość i okres wypłacania zasiłku .....                                       | 99            |
| 3.5. Zasiłek macierzyński .....                                                        | 100           |
| 3.5.1. Warunki nabycia prawa do zasiłku .....                                          | 100           |
| 3.5.2. Wysokość i okres pobierania zasiłku .....                                       | 103           |
| 3.6. Zasiłek opiekuńczy .....                                                          | 105           |

|                                                                                 |     |
|---------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 3.6.1. Warunki nabycia prawa do zasiłku .....                                   | 105 |
| 3.6.2. Okres pobierania zasiłku opiekuńczego i jego wysokość ....               | 106 |
| 3.7. Postępowanie w sprawach ustalania prawa do zasiłków<br>i ich wypłaty ..... | 107 |
| Literatura .....                                                                | 109 |

#### **Rozdział 4. UBEZPIECZENIE SPOŁECZNE Z TYTUŁU WYPADKÓW PRZY PRACY I CHOROÓB ZAWODOWYCH .....**

|                                                                                                              |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 4.1. Pojęcie wypadku przy pracy i choroby zawodowej .....                                                    | 111 |
| 4.2. Postępowanie w sprawach wypadków przy pracy i chorób<br>zawodowych .....                                | 116 |
| 4.2.1. Postępowanie w sprawach z zakresu wypadków<br>przy pracy .....                                        | 116 |
| 4.2.2. Postępowanie w sprawach z zakresu chorób<br>zawodowych .....                                          | 118 |
| 4.3. Zakres podmiotowy ubezpieczenia społecznego z tytułu wypad-<br>ków przy pracy i chorób zawodowych ..... | 121 |
| 4.4. Świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego .....                                                           | 125 |
| 4.4.1. Katalog świadczeń .....                                                                               | 125 |
| 4.4.2. Świadczenia odszkodowawcze .....                                                                      | 126 |
| 4.4.3. Świadczenia zasiłkowe .....                                                                           | 130 |
| 4.4.4. Świadczenia rentowe oraz dodatki do tych świadczeń ...                                                | 132 |
| 4.5. Zasady ustalania wysokości składki na ubezpieczenie wypadkowe .                                         | 135 |
| 4.6. Prewencja wypadkowa i zasady jej finansowania .....                                                     | 138 |
| Literatura .....                                                                                             | 139 |

#### **Rozdział 5. EMERYTURY I RENTY Z FUNDUSZU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH .....**

|                                                                                                                |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 5.1. Zakres świadczeń z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych .....                                                 | 142 |
| 5.2. Warunki nabycia prawa do świadczeń pieniężnych z ubezpieczenia<br>społecznego .....                       | 147 |
| 5.2.1. Przesłanki nabycia prawa do świadczenia .....                                                           | 147 |
| 5.2.2. Pojęcie okresów składkowych i nieskładkowych .....                                                      | 148 |
| 5.2.3. Wniosek o ustalenie prawa do świadczeń .....                                                            | 150 |
| 5.3. Emerytury .....                                                                                           | 151 |
| 5.3.1. Emerytury dla osób urodzonych przed rokiem 1949 ....                                                    | 151 |
| 5.3.2. Emerytury dla osób urodzonych w latach 1949–1969 ...                                                    | 153 |
| 5.3.3. Emerytury dla pracowników zatrudnionych w szczególnych<br>warunkach lub w szczególnym charakterze ..... | 154 |
| 5.3.4. Emerytury dla osób urodzonych po roku 1969 .....                                                        | 157 |
| 5.3.5. Kapitał początkowy .....                                                                                | 158 |

|                                                                               |     |
|-------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 5.3.6. Odrębne formy świadczeń emerytalno-rentowych .....                     | 160 |
| 5.4. Renty z tytułu niezdolności do pracy i renta rodzinna .....              | 163 |
| 5.4.1. Pojęcie i rodzaje niezdolności do pracy .....                          | 163 |
| 5.4.2. Przesłanki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy ..... | 166 |
| 5.4.3. Renta szkoleniowa .....                                                | 168 |
| 5.4.4. Renta rodzinna .....                                                   | 168 |
| 5.4.5. Waloryzacja świadczeń .....                                            | 170 |
| 5.4.6. Zasiłek pogrzebowy .....                                               | 172 |
| 5.5. Zasady przyznawania i wypłaty świadczeń .....                            | 173 |
| 5.5.1. Właściwość organów orzekających .....                                  | 173 |
| 5.5.2. Decyzje w sprawach świadczeń .....                                     | 174 |
| 5.5.3. Ustanie prawa do świadczeń .....                                       | 175 |
| 5.5.4. Wstrzymanie prawa do świadczeń .....                                   | 175 |
| 5.5.5. Postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych ..... | 176 |
| Literatura .....                                                              | 178 |

## **Rozdział 6. ORGANIZACJA I FUNKCJONOWANIE FUNDUSZY EMERYTALNYCH**

|                                                                                  |     |
|----------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 6.1. Drugi filar w nowym systemie emerytalnym .....                              | 180 |
| 6.1.1. Otwarty fundusz emerytalny jako instytucja wspólnego inwestowania .....   | 181 |
| 6.1.2. Powszechne towarzystwo emerytalne jako instytucja zarządzająca OFE .....  | 185 |
| 6.2. Działalność lokacyjna otwartych funduszy emerytalnych .....                 | 189 |
| 6.3. Ocena wyników inwestycyjnych otwartych funduszy emerytalnych .....          | 193 |
| 6.4. Obowiązki informacyjne i nadzór nad otwartymi funduszami emerytalnymi ..... | 196 |
| 6.5. Wypłata środków z otwartych funduszy emerytalnych .....                     | 199 |
| 6.6. Pracowniczy fundusz emerytalny .....                                        | 201 |
| Literatura .....                                                                 | 202 |

## **Rozdział 7. WYPŁATY EMERYTUR KAPITAŁOWYCH**

|                                                                                               |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 7.1. Ogólne zasady ustalania świadczeń emerytalnych na podstawie uprawnień kapitałowych ..... | 204 |
| 7.2. Rodzaje emerytur kapitałowych .....                                                      | 207 |
| 7.3. Emerytury kapitałowe w świetle rozwiązań ustawowych .....                                | 209 |
| 7.3.1. Okresowa emerytura kapitałowa .....                                                    | 210 |
| 7.3.2. Dożywotnia emerytura kapitałowa .....                                                  | 211 |

|                                                                                                |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 7.3.3. Zasady ustalania wysokości emerytur kapitałowych oraz ich wypłaty .....                 | 213 |
| 7.4. Problem instytucjonalny wypłaty emerytur kapitałowych .....                               | 213 |
| 7.5. Fundusze dożywotnich emerytur kapitałowych w świetle propozycji ustawowych .....          | 214 |
| 7.5.1. Organizacja funduszu dożywotnich emerytur kapitałowych .....                            | 215 |
| 7.5.2. Funkcjonowanie funduszu dożywotnich emerytur kapitałowych .....                         | 217 |
| 7.5.2.1. Zakład emerytalny jako zarządzający funduszem dożywotnich emerytur kapitałowych ..... | 217 |
| 7.5.2.2. Zarządzanie funduszem dożywotnich emerytur kapitałowych .....                         | 219 |
| 7.5.3. Oferty dożywotnich emerytur kapitałowych .....                                          | 228 |
| Literatura .....                                                                               | 229 |

## **Rozdział 8. PRACOWNICZE PROGRAMY EMERYTALNE**

|                                                                               |            |
|-------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>I INDYWIDUALNE KONTA EMERYTALNE .....</b>                                  | <b>230</b> |
| 8.1. Trzeci filar zabezpieczenia emerytalnego .....                           | 230        |
| 8.2. Formy pracowniczego programu emerytalnego .....                          | 232        |
| 8.3. Podmioty pracowniczego programu emerytalnego .....                       | 238        |
| 8.4. Tworzenie i likwidacja pracowniczego programu emerytalnego .....         | 239        |
| 8.4.1. Zakładowa umowa emerytalna .....                                       | 239        |
| 8.4.2. Deklaracja przystąpienia do programu emerytalnego ....                 | 241        |
| 8.4.3. Rejestracja pracowniczego programu emerytalnego ....                   | 242        |
| 8.4.4. Likwidacja pracowniczego programu emerytalnego ....                    | 245        |
| 8.5. Składka z tytułu uczestnictwa w pracowniczym programie emerytalnym ..... | 246        |
| 8.5.1. Składka podstawowa i dodatkowa .....                                   | 246        |
| 8.5.2. Zawieszenie odprowadzania składek podstawowych ....                    | 248        |
| 8.6. Zwrot i wypłata środków z pracowniczego programu emerytalnego .....      | 249        |
| 8.6.1. Zwrot środków .....                                                    | 249        |
| 8.6.2. Wypłata zgromadzonych środków .....                                    | 249        |
| 8.6.3. Wypłata transferowa .....                                              | 250        |
| 8.7. Indywidualne konta emerytalne .....                                      | 251        |
| 8.7.1. Formy indywidualnego konta emerytalnego .....                          | 251        |
| 8.7.2. Umowa o prowadzenie indywidualnego konta emerytalnego .....            | 252        |

|                                                                                                               |            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 8.7.3. Osoby uprawnione do gromadzenia środków na indywidualnym koncie emerytalnym .....                      | 253        |
| 8.7.4. Wpłata, wypłata transferowa oraz zwrot środków zgromadzonych na indywidualnym koncie emerytalnym ..... | 254        |
| Literatura .....                                                                                              | 257        |
| <b>Rozdział 9. UBEZPIECZENIE SPOŁECZNE ROLNIKÓW .....</b>                                                     | <b>258</b> |
| 9.1. Geneza ubezpieczenia społecznego rolników indywidualnych ..                                              | 258        |
| 9.2. Zasady organizacji ubezpieczenia społecznego rolników .....                                              | 259        |
| 9.3. Zakres podmiotowy ubezpieczenia społecznego rolników .....                                               | 263        |
| 8.3.1. Podmioty ochrony ubezpieczeniowej .....                                                                | 263        |
| 8.3.2. Ubezpieczenie obowiązkowe .....                                                                        | 265        |
| 8.3.3. Ubezpieczenie dobrowolne .....                                                                         | 267        |
| 9.4. Świadczenia z ubezpieczenia społecznego rolników .....                                                   | 270        |
| 8.4.1. Świadczenia wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie ...                                                   | 270        |
| 8.4.2. Świadczenia z ubezpieczenia emerytalno-rentowego ...                                                   | 274        |
| 8.4.3. Ocena obowiązujących rozwiązań .....                                                                   | 282        |
| 9.5. Finansowanie ubezpieczenia społecznego rolników .....                                                    | 284        |
| Literatura .....                                                                                              | 290        |
| <b>Rozdział 10. WSPÓLNOTOWA KOORDYNACJA ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO .....</b>                                  | <b>293</b> |
| 10.1. Pojęcie i zasady ogólne wspólnotowej koordynacji zabezpieczenia społecznego .....                       | 293        |
| 10.1.1. Pojęcie wspólnotowej koordynacji zabezpieczenia społecznego .....                                     | 293        |
| 10.1.2. Zasady wspólnotowej koordynacji zabezpieczenia społecznego .....                                      | 297        |
| 10.2. Zakres podmiotowy wspólnotowej koordynacji zabezpieczenia społecznego .....                             | 298        |
| 10.3. Zakres przedmiotowy koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego .....                               | 302        |
| 10.3.1. Systemy świadczeń objęte wspólnotową koordynacją .....                                                | 302        |
| 10.3.2. Systemy świadczeń wyłączone z zakresu wspólnotowej koordynacji .....                                  | 307        |
| 10.4. Skutki włączenia polskiego systemu zabezpieczenia społecznego w ramy wspólnotowej koordynacji .....     | 309        |
| Literatura .....                                                                                              | 311        |

**Rozdział 11. AKTUALNE ZAGADNIENIA UBEZPIECZEŃ**

|                                                                                                                               |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>SPOŁECZNYCH</b> .....                                                                                                      | 313 |
| 11.1. Wpływ orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego na stosowanie ubezpieczeń społecznych .....             | 313 |
| 11.2. Konsekwencje ubezpieczeniowe zawieszania działalności gospodarczej .....                                                | 315 |
| 11.3. Zawieranie umów o pracę w celu uzyskania ochrony ubezpieczeniowej .....                                                 | 319 |
| 11.4. Zwrot nienależnie opłaconych składek i przedawnienie zaległych składek w świetle zasady <i>lex retro non agit</i> ..... | 321 |
| 11.5. Wzajemny stosunek systemu ubezpieczeń społecznych i Ordynacji podatkowej .....                                          | 323 |
| 11.6. Zobowiązania ZUS względem OFE z tytułu opóźnienia w przekazywaniu składek .....                                         | 326 |
| 11.7. Emerytury pomostowe a ochrona praw nabytych .....                                                                       | 328 |
| 11.8. Wcześniejsze emerytury w kontekście zasady równości .....                                                               | 331 |
| 11.9. Częściowa niezdolność do pracy na tle posiadanych kwalifikacji .....                                                    | 334 |
| 11.10. Zasady ekwiwalentności świadczeń i równości w ustawie zasiłkowej .....                                                 | 335 |
| 11.11. Nadużycie prawa do świadczeń z ustawy zasiłkowej .....                                                                 | 339 |
| 11.12. Informatyzacja zadań z zakresu ubezpieczeń społecznych ....                                                            | 340 |
| 11.13. Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego w świetle zasady <i>ignorantia iuris nocet</i> .....                   | 342 |
| Literatura .....                                                                                                              | 345 |
| Indeks rzeczowy .....                                                                                                         | 347 |